

Н.М. Салатюк, канд.екон.наук, доцент
N.Salatiuk

**ІНФЛЯЦІЯ ЯК ЧИННИК І НАСЛІДОК
ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ
INFLATION IN UKRAINE AS REASON AND CONSEQUENCE OF
ECONOMIC CRISIS IN UKRAINE.**

В статті аналізуються причини і особливості економічної кризи в Україні та вплив на неї світової кризи. Досліджуються причини і соціально-економічні наслідки інфляції в національній економіці, показники якої розглядаються як узагальнюючий макроекономічний індикатор глибини і системності економічної кризи. Акцентується увага на необхідності посилення кейнсіанських підходів до державного регулювання в період економічної кризи і пошуку ефективної антикризової політики.

Ключові слова: економічна криза, інфляція, цінні папери, кейнсіанська теорія, фінансово-кредитна політика, антикризові заходи.

This article provides information about reasons and peculiarities of economic downturn in Ukraine and how it differs from world downturn. All social-economic consequences and reasons of inflation rate in national economy are analyzed as general macroeconomic indicator. Very strong attention is paid to the theory of Keynes and state control during economic crisis. Also there are some ways of implementing of anti-crisis measures.

Key words: economic crisis, economic downturn, inflation, securities, Keynes theory, financial policy, anti crisis measures.

I. Вступ. Відносна стабільність гривні, яка була досягнута протягом 1996 – 2006 року вважається одним з найбільших надбань економічної політики в Україні і показником подолання кризи перехідного періоду. Здавалося б, що тяжкий досвід, зароблений в період гіперінфляції, гарантує нам імунітет до цієї

тяжкої хвороби. Тим не менше, в останні два роки, а особливо з просуванням світової фінансової кризи в Україну, проблема інфляції знову загострилася.

Дослідженню проблем інфляції присвятили свої роботи багато відомих іноземних вчених (А. Грінспен, Ж. Сапір, Ф. Уїкстид) та вітчизняних економістів: І. Лукінов, В. Геєць, А. Гальчинський, В. Пінзеник, В. Литвицький, Т. Ковальчук, В. Міщенко, І. Кравченко, М. Савлук, О. Другов та інші, які в своїх роботах досліджували витoki і механізми інфляції та створювали теоретичні концепції її подолання.

Актуальність даної проблеми визначається значним посиленням інфляційних тенденцій в економіці і негативними соціально-економічними наслідками для подальшого розвитку економіки.

Наукова новизна дослідження заключається у аналізі причин, факторів і особливостей інфляції на сучасному етапі та виявленні зв'язків і взаємозалежностей між розвитком фінансової кризи і розгортанням інфляції в Україні.

II. Постановка завдання. Мета роботи – це аналіз причин, чинників і наслідків інфляції та впливу на неї фінансової кризи. Завданням дослідження є пошук шляхів і методів виходу з економічної кризи та подолання інфляційних процесів з метою стабілізації національної грошової одиниці і економіки загалом.

III. Результати. Розгортання економічної кризи в Україні яскраво засвідчило, що економіка України є невіддільною частиною глобальної економіки. Ми це відчули на власній економіці, коли світова фінансова криза докотилася до нас і підсилила та активізувала ті внутрішні вади і негаразди в економіці, які накопичувалися в останні роки. Самою серйозною серед них є інфляція. Це багатопланове, складне явище, яке є індикатором посилення загальної макроекономічної нестабільності в країні і фактором, що гальмує економічне зростання.

На початку XXI ст. інфляція в Україні була помірною, але у 2006 році почала зростати і склала 11,5%, у 2007р. – 16,6%, у 2008р. – 23%, при цьому

індекс споживчих цін в 2008 році складав 122,3%, індекс цін виробників промислової продукції – 123,0% [1, с.7]. Важливо звернути увагу на те, що інфляційні процеси до 2008 року супроводжувалися стабільним курсом гривні щодо твердих валют світу, а кінець 2008 року ознаменувався обвалом курсу гривні і кризою фінансово-банківської сфери.

Необхідно проаналізувати причини швидкого зростання інфляції, що охоплюють внутрішні і зовнішні чинники як монетарного так і немонетарного характеру. Глибина впливу інфляції посилюється накладанням інфляції попиту на інфляцію пропозиції, що дає кумулятивний ефект у вигляді стійких кризових явищ в економіці. Розглянемо причини і механізм розгортання інфляції. Чинниками інфляції попиту будуть наступні:

1. Суттєве збільшення урядом Ю. Тимошенко заробітної плати (майже на 40%), пенсій, інших соціальних виплат та компенсацій по заощадженнях Збербанку СРСР, що вело до швидкого зростання попиту. В той час як приріст ВВП у 2007 становив 7,9%, а у 2008 році – тільки 2%, що призвело до порушення макроекономічної рівноваги і перевищення сукупного попиту над сукупною пропозицією.

2. Особливе значення для розгортання інфляції попиту має такий монетарний фактор як обсяг грошової маси в обігу. Адже відомо, які руйнівні наслідки для економіки мала емісія грошей на початку 90-х років, що викликала шалену гіперінфляцію. Тим не менше, такий самий інструмент грошової політики був застосований центральним банком країни в кінці 2008 року, що було викликано наслідками світової фінансової кризи, яка у нас проявилася у відпливі валюти через іноземні банки та інвестиційних коштів з економіки, згортанні кредитів і обсягів запозичень на зовнішніх фінансових ринках. Після падіння Промінвестбанку почалася фінансова паніка, миттєво зросли інфляційні очікування, внаслідок чого вкладниками було вилучено в кінці 2008 року більше 60 млрд. грн. і цей процес продовжується і на початку 2009 року [4, с. 15].

Для спасіння банківської системи, відновлення фондів кредитування,

держава стала рефінансувати банківські установи шляхом емісії гривні. У 2008 році обсяг грошової маси зріс на 29,9%, готівки в обігу – на 39,3%, грошової бази на 31,5%. При чому за три останні місяці 2008 року приріст емісії становив 85% від своєї річної суми, дорівнюючи 22,7 млрд. грн. у жовтні, 44,8 млрд. грн. у листопаді, 27,3 млрд. грн. у грудні. Така експансія гривні при одночасному падінні обсягів виробництва в кінці 2008 року розхитала грошову систему, що призвело до обвалу курсу гривні до долара: фактично він зменшився на 70%, - з 5 до 9,5 грн./дол. Ця емісійна політика не спасла банки, так як вони не збільшували обсяги кредитування реального сектору, а навпаки переорієнтувалися на валютні спекуляції, скупку іноземної валюти, що провокує подальше падіння курсу гривні. Така політика НБУ, яка є не просто помилковою, а руйнівною для економіки, стала можливою внаслідок безконтрольності НБУ, як державного фінансового інституту, щодо емісійно-кредитної політики.

Це пояснюється наявністю такої нормативної бази, узаконеної самим НБУ, відповідно до якої (Постанова НБУ № 378 від 29.09.2006 року) щорічні обсяги грошової емісії практично нічим не обмежуються і ніким не контролюються, що дозволяє йому маніпулювати обсягом грошової маси, порушуючи основні макроекономічні пропорції.

3. Важливим фактором є посилення інфляційних очікувань суб'єктів економіки внаслідок фінансової кризи і обвалу курсу гривні, що підштовхує людей до «втечі від гривні», ажіотажного попиту на іноземну валюту і її накопичення в поза банківській сфері.

4. Політична криза і політичне протистояння в країні прямо впливає на реальну економіку, тому що унеможлиблюється прийняття узгодженої антикризової політики всіма гілками влади і перешкоджає її реалізації на практиці, що веде до некерованості економіки в період кризи. Це породжує додаткові інфляційні очікування суб'єктів економіки.

Причини та фактори розгортання інфляції пропозиції:

1. Найважливіший чинник – це зростання цін на газ за новими

домовленостями з Росією в діапазоні 228 – 360 дол. США, що призводить до зростання витрат виробництва і швидкого зростання цін на вітчизняну продукцію, в першу чергу в хімічній і металургійній промисловості.

2. Зменшення обсягів виробництва продукції в кінці 2008 року, особливо в експортних галузях внаслідок світової фінансової кризи і зменшення попиту на цю продукцію як на зовнішньому так і на внутрішньому ринку. Так, падіння обсягів ВВП у листопаді 2008 року складало 14,4%, а в промисловості – 28,6%, при чому в металургії спад найбільший – 48,8%, який продовжувався і у наступні місяці. Прогнозований спад ВВП у першому кварталі 2009 року складе мінімум 10% ВВП [2, с. 7].

3. Зростання від'ємного сальдо зовнішньо-торгівельного балансу в останні два роки, що вимагало значних витрат валютних резервів для його покриття.

4. Зростання цін на імпортовані товари внаслідок обвалу курсу гривні і її знецінення, що веде до розгортання так званої імпортованої інфляції.

5. Збільшення витрат виробництва внаслідок зростання процентної ставки по кредитах для виробників та згорання обсягів кредитування внаслідок фінансової кризи в кінці 2008 року.

6. Зростання податків і тарифів на послуги транспорту і комунальної сфери.

Важкі соціально-економічні наслідки світової фінансової кризи спостерігаються практично у всіх сферах економіки і виступають каталізатором інфляційних процесів в Україні. В цьому заключається суттєва відмінність протікання кризи в західних країнах і в Україні: у США та розвинених європейських країнах фінансова криза призводить до зниження рівня цін, а в Україні вона супроводжується інфляційними процесами, які перевищують межі помірної інфляції.

Соціально-економічні наслідки проявляються за такими основними напрямками:

1. Спад вітчизняного виробництва з листопада 2008 року, який сягнув третини виробництва в промисловості, що свідчить про входження в глибоку

кризу, яку можна порівняти з кризою 90-х років.

2. Значне зростання рівня безробіття в країні: так, його приріст на 1 січня 2009 року становив 3% від кількості працездатного населення і за оцінками експертів найближчим часом воно може сягнути декількох мільйонів чоловік, що посилює соціальну нестабільність в суспільстві і веде до зменшення сукупного попиту на макrorівні [7, с. 19].

3. Відбувається падіння реальних доходів населення, що особливо знижує рівень життя малозабезпечених верств населення. Так, номінальна середньомісячна зарплата зросла в цілому у 2008 році на 33,7 % в порівнянні з 2007 роком, а реальна заробітна плата зросла тільки на 6,3%, але це зростання було зруйновано зростанням цін на початку 2009 року [6, с.19].

4. Дуже небезпечним наслідком є зменшення приросту інвестицій в основний капітал, що на думку В. Литвицького є основною причиною спаду в останні півроку, так як спостерігалось значне недоінвестування основних галузей промисловості, що через ефект мультиплікатора призвело до зменшення приросту ВВП у 2008 році. Так інвестиції в основний капітал зростали в 2008 році в шість разів повільніше ніж у 2007 році. У першому кварталі 2009 року, за його прогнозами, динаміка інвестицій стане від'ємною і провокуватиме серйозний спад ВВП [5, с. 16].

5. Найболючішим наслідком фінансової кризи, що посилює інфляцію в Україні, є галопуюча девальвація гривні, яка сягнула на поточний момент 70%. Причиною обвалу курсу гривні можна назвати декілька основних: різке погіршення стану платіжного балансу країни і утворення його дефіциту, що пов'язане з посиленням впливу валюти з країни внаслідок світової фінансової кризи; припинення зовнішнього кредитування, зовнішніх запозичень і відтік прямих іноземних інвестицій; шалена емісія грошей, потреба проведення якої аргументується необхідністю підтримання конкурентоздатності експортних галузей, адже вони зможуть вижити лише при дешевій гривні. Тобто стабільність гривні була пожертвована для запобігання банкрутства експортних галузей.

6. Наслідком економічної кризи буде масштабний перерозподіл власності і капіталів, болючі процеси злиття і поглинання слабших виробників. Не виключено, що самі привабливі об'єкти промисловості, банки, компанії, активи яких значно дешевшають в умовах кризи, будуть викуплені іноземним капіталом по занижених цінах, що збільшить безробіття і посилить соціальну напругу.

7. Обвал виробництва в хімічній промисловості створює дефіцит вітчизняних добрив для сільського господарства, а відсутність кредитів для села виробників може зірвати посівну компанію, що разом може підірвати наш аграрний сектор, створити дефіцит продуктів харчування, що сприятиме суттєвому зростанню цін на продукти харчування.

8. Світова фінансова криза зруйнувала довіру населення до банків і миттєво знищила український фондовий ринок, який останні півтора роки досить активно розвивався. Але через фінансову кризу на початок 2009 року фондовий індекс ПФТС упав вшестеро після виведення 3 млрд. дол. іноземними інвесторами з українського фондового ринку [4, с. 10].

9. Падіння обсягів виробництва в кінці 2008 року прямо веде до зменшення обсягу податкових надходжень до державного бюджету, що може призвести до перевищення запланованих показників дефіциту держбюджету у 31,1 млрд. грн. Це означає колосальні втрати доходів бюджету. При цьому на погашення внутрішніх і зовнішніх боргів країні потрібно 62,5 млрд. грн., на рекапіталізацію банків близько 50 млрд. грн., на покриття дефіциту пенсійного фонду – 4,2 млрд. грн. За оцінкою В. Пінзеника, при такій ситуації, профінансувати сукупні витрати бюджету можливо тільки за рахунок емісії НБУ, що означає подальше посилення інфляції [2, с. 15].

10. Найжахливішим наслідком світової фінансової кризи для нас є загроза дефолту країни, про який зараз багато пишуть фахівці. Хоча він обумовлюється не стільки боргом держави, скільки боргом корпоративного сектора країни (кредити банків, корпорацій, фондів), загалом він складає майже 90% ВВП [7, с. 12]. Можливостей покриття цього боргу зараз не існує, особливо якщо

припустити, що валютні резерви нашої країни, які були розміщені в найбільших банках США, згоріли внаслідок їх банкрутства в полум'ї фінансової кризи, на можливість чого вказує В. Геєць [7, с. 31]. Дефолт відкине економічний розвиток країни на десяток років назад.

Для виходу з такої глибокої кризи, складовим елементом якої є галопуюча інфляція, необхідно виробити і застосувати ефективну антикризову політику, що включатиме одночасно і антиінфляційні заходи. Для їх осмислення сьогодні як ніколи необхідно звернутися до теорії Дж. Кейнса, який на початку ХХ століття визначив концептуальні положення державної антициклічної політики, яка в сучасних умовах повинна включати такі напрями і заходи:

1. Для подолання безробіття і досягнення повної зайнятості наш уряд повинен проводити продуману політику зайнятості: не можна допускати зменшення заробітної плати і пенсії, скорочення працівників в державному секторі, треба розширити обсяг громадських робіт шляхом розбудови інфраструктури країни, збільшити попит на робочу силу шляхом активізації державних замовлень для проведення Євро-2012, збільшити тривалість і розміри виплат із безробіття, активізувати роботу служб зайнятості.

2. Ключовим моментом кейнсіанської антициклічної політики, що забезпечує економічне зростання, є ефективна інвестиційна політика. Ефект мультиплікатора інвестицій, відкритий Дж. Кейнсом є потужним інструментом подолання спаду виробництва. Держава повинна відновити привабливий інвестиційний клімат для зарубіжних інвесторів, гарантуючи недоторканість власності і приватних капіталів та пільговий режим оподаткування, а також подбати про внутрішні джерела інвестування, стимулюючи заощадження власного населення. Для підтримки вітчизняних виробників і активізації інвестиційної діяльності держава повинна здійснювати капіталовкладення в інфраструктурні проекти, створювати резервні фонди ресурсів, давати державні замовлення на виробництво необхідної продукції, здійснювати гарантовані державні закупки соціально важливих груп товарів у вітчизняних товаровиробників.

3. Найперша вимога кейнсіанської антикризової теорії полягає у стимулюванні ефективного попиту всіма засобами фіскальної політики. Спираючись на це, держава по-перше повинна не допустити різкого падіння реальних доходів населення; по-друге, податки і тарифи не можна збільшувати. Навпаки, на період кризи треба знизити споживчі податки на вітчизняні товари (наприклад, ПДВ з 20 до 15%), прибутковий податок з невисокої заробітної плати, тарифи на послуги. В той же час допустимо збільшити імпортні мита на тютюн, алкоголь, автомобілі, предмети розкошу.

4. Необхідно вдосконалити грошово-фінансову політику, основними напрямками якої є: жорсткий контроль над емісією грошей з метою стабілізації обмінного курсу гривні і зменшення інфляції; відновлення довіри населення до банків, кредитування реального сектору економіки шляхом оптимізації процентних ставок по кредитах і депозитах; необхідна санація ринку цінних паперів, ринку страхування, діяльності інвестиційних фондів.

5. Для виходу з кризи найневідкладнішим заходом є прийняття державою стратегії інноваційного оновлення економіки, яка повинна спиратися на програму структурної перебудови економіки, реконструкцію базових галузей, реструктуризацію промисловості шляхом впровадження новітніх технологій і досягнень НТП.

6. Держава повинна взяти стратегічний курс на зменшення доларизації економіки України, яка поглиблює економічні ризики як зараз так і в майбутньому. По оцінках експертів криза долара триває, він знецінюється внаслідок фінансової кризи, а його купівельна спроможність забезпечується за рахунок ВВП США максимум на 20%. Федеральна резервна системи США продовжує шалену емісію долара і зацікавлена у доларизації більш слабких економік світу. Експерти не виключають можливість після виходу з фінансової кризи проведення урядом США грошової реформи з метою впровадження нової американської валюти [7, с. 31]. Тому нам треба уникати загрозливої прив'язки до долара.

IV. Висновки. Інфляційні процеси останніх років були посилені розгортанням фінансової кризи в Україні і набули характеру закономірної тенденції. Подолання фінансової кризи і економічного спаду потребує системного підходу та спільної узгодженої антикризової політики уряду і національного банку України.

Науковою новизною дослідження можна вважати аналіз причин, факторів і механізму інфляції в умовах економічної кризи. Автором аналізується економічні та соціальні наслідки економічної кризи та інфляції в різних сферах економіки України. Робиться висновок, що інфляція виникла внаслідок внутрішніх економічних причин, але різко посилилась з приходом в Україну світової фінансової кризи, що в свою чергу зробило її зростання суттєвим наслідком економічної кризи.

Автором пропонується напрями, інструменти та заходи антиінфляційної політики, спрямованої на подолання економічної кризи, стабілізацію економіки і національної грошової одиниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальчинський А. Основи кейнсіанської моделі регулювання економічного циклу. //Вісник НБУ, 2009, №1, с.5.
2. Доповідь прем'єр-міністру України Ю. Тимошенко. <http://www.epravda.com.ua/publications/497ee1f14c7d6>.
3. Кравченко І., Багратян Г. Криза та регулювання банківській системи: уроки і перспективи.//Вісник НБУ, 2009, №1
4. Лановий В. Як подолати потяг до фінансового суїциду. <http://www.epravda.com.ua/publications1498ad3f93a30a/>
5. Литвицький В. Дивергенція трендів//Вісник НБУ, 2009, №1
6. Моніторинг макроекономічних та галузевих показників. К, Міністерство економіки України., вип.1 (105),2009.
7. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України. // Вісник НБУ, 2009, №1
8. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Надійшла до редколегії

Стаття рекомендована до друку:

20 лютого 2009 року

д.е.н. Зайчківським А.О.